

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การคลอดบุตรก่อนกำหนดเป็นอุบัติการณ์ที่ยังพบอยู่มากถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ การคลอดก่อนกำหนดถือว่าเป็นภาวะวิกฤตของครอบครัว จากการสำรวจอัตราการรอดชีวิตของทารกแรกเกิดที่คลอดก่อนกำหนดโรงพยาบาลศูนย์ ปี พ.ศ. 2547 – 2548 มีจำนวน 487 และ 562 คน ตามลำดับ (โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี, 2548) และรายงานสถิติกระทรวงสาธารณสุขปี พ.ศ. 2547 (กระทรวงสาธารณสุข, 2547) พบว่า อัตราการเกิดของทารกที่มีน้ำหนักแรกเกิดน้อยกว่า 2,500 กรัม ทั้งเกิดก่อนกำหนดและครบกำหนดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 – 2547 คือร้อยละ 16, 14.3, 15.2, 16.5, และ 12.2 ตามลำดับ และจำนวน 2 ใน 3 ของทารกแรกเกิดน้ำหนักตัวน้อยกว่า 2,500 กรัม

ทารกที่คลอดก่อนกำหนดเหล่านี้จัดเป็นทารกแรกเกิดที่มีภาวะเสี่ยงสูง เนื่องจากทารกคลอดก่อนกำหนดมีระยะการเจริญเติบโตในครรภ์น้อยกว่าปกติ อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายยังเจริญเติบโตและทำหน้าที่ได้ไม่สมบูรณ์เต็มที่ ทารกต้องปรับตัวอย่างมากต่อสิ่งแวดล้อมภายนอกที่แตกต่างจากสิ่งแวดล้อมในครรภ์ (Blackburn & Vadenberg, 1993 cited in Blackburn, 1995) โอกาสเกิดภาวะแทรกซ้อนและปัญหาได้ง่าย ปัญหาที่พบได้แก่ ภาวะขาดออกซิเจนตั้งแต่แรกเกิด การหายใจลำบากอาการหยุดหายใจเป็นช่วง ๆ การควบคุมอุณหภูมิของร่างกายไม่ดี การย่อยและการดูดซึมไม่ดี ความผิดปกติด้านการมองเห็นและการได้ยิน ภูมิคุ้มกันบกพร่องทำให้เกิดการติดเชื้อในระบบต่าง ๆ และ ภาวะโลหิตจางและน้ำตาลในเลือดต่ำ (Littleton, 2001) นอกจากปัญหาเหล่านี้ซึ่งอาจเกิดในช่วงหลังคลอดแล้วอาจส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการในระยะยาว

ปัญหาทารกที่คลอดก่อนกำหนด นอกจากจะมีผลกระทบต่อทารกโดยตรงแล้วยังส่งผลกระทบต่อสมาชิกคนอื่นในครอบครัว เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิตและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว (รุจา ภูไพบูลย์, 2541) ในอดีตสังคมไทยถือว่าบิดาเป็นผู้นำครอบครัว บทบาทที่สำคัญคือ การหารายได้เลี้ยงสมาชิกในครอบครัว และมารดาให้อยู่ดูแลบ้านทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตร แต่ปัจจุบันสภาพของครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและวิกฤตทางเศรษฐกิจมีการแข่งขันมากขึ้น บทบาทในการหารายได้จึงไม่ได้เป็นของบิดาฝ่ายเดียว มารดามีบทบาทมากขึ้นประกอบกับมีโอกาสทางด้านการศึกษามากขึ้นจึงเริ่มออกทำงานนอกบ้าน เพื่อช่วยหารายได้จุนเจือครอบครัว บทบาทเลี้ยงดูทารกจึงเป็นบทบาทร่วมกันระหว่างบิดาและมารดาที่

ควรกระทำต่อทารกไม่ใช่ภาระของใครคนใดคนหนึ่ง จากการศึกษาของ โสพิน สุวรรกุล (2535) พบว่า ยังมีบิดาร้อยละ 48 ที่คิดว่าหน้าที่การเลี้ยงดูบุตรเป็นหน้าที่ของมารดาเพียงผู้เดียว และในกลุ่มบิดาที่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรนั้นส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า ไม่ทราบว่าจะต้องทำ คิดว่าเป็นหน้าที่ของภรรยา ไม่มีเวลาทำ และจากลักษณะวัฒนธรรมประเพณี ทศนคติและค่านิยมของสังคมไทยที่สืบทอดมาได้กำหนดให้เพศชายเป็นใหญ่กว่าหญิง (สุพัตรา สุภาพ, 2537) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บิดาขาดความรับผิดชอบ ขาดความสนใจและละเลยต่อหน้าที่เลี้ยงดูบุตร และจากการศึกษาของ รติพร ถึงฝั่ง (2541 อ้างถึงใน โสพิน สุวรรกุล, 2535) พบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา บิดาส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรน้อยร้อยละ 3.3 โดยบิดาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้นในกรณีที่มาตราไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้เต็มที่ บิดาจะให้ความสนใจกับการทำงานอาชีพอื่น เนื่องด้วยตระหนักว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของบิดาที่ต้องหาเลี้ยงครอบครัว

การที่บิดาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารก ได้สัมผัสทารก ได้แสดงความรักโดยการโอบกอด การอุ้ม เป็นการส่งเสริมความรักความผูกพันระหว่างบิดากับทารกมากขึ้น ทำให้เกิดความคุ้นเคยกับทารกมีความมั่นใจในการเลี้ยงดูทารกมากขึ้น จากการศึกษาของ ซัลลิแวน (Sullivan, 1999) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความรักความผูกพันของบิดาต่อทารก คือ ความถี่ของการมีปฏิสัมพันธ์ของบิดาต่อทารก ระยะเวลาที่บิดาได้ใกล้ชิดกับทารก และสภาพของทารกที่คลอดก่อนกำหนด และจากการศึกษาของ โดว์วิทซ์, แบลค, เคอร์, สตาร์, และแฮร์ริงตัน (Dubowitz, Black, Kerr, Starr, & Harrington, 2000) ศึกษาเกี่ยวกับบิดาและการทอดทิ้งบุตร พบว่า บิดาร้อยละ 26.5 ที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับบุตรหรือแยกตัวออกจากบุตร จะมีแนวโน้มในการละเลยทอดทิ้งบุตรได้สูงกว่าบิดาที่มีความเกี่ยวข้องกับบุตร ได้สัมผัสและได้เล่นกับบุตร ซึ่งทักษะเหล่านี้ช่วยในการเสริมให้บิดาได้ดูแลทารก จากผลการวิจัย แสดงให้เห็นว่า การที่บิดาได้ใกล้ชิดกับทารก จะทำให้บิดาเกิดความรักต่อทารก และจะแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมาซึ่งพฤติกรรมที่บิดาแสดงออกมาจะแสดงถึงความผูกพันที่ดีระหว่างบิดาและทารก คือระหว่างบิดาและทารก

ทารกที่คลอดก่อนกำหนดจะมีปัญหาและภาวะแทรกซ้อนทางด้านสุขภาพได้สูง ทำให้บิดาเกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับการเลี้ยงดูทารก เกิดความเข้าใจว่าการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนดนั้นเป็นสิ่งที่ยากและจากสภาพร่างกายของทารกที่มีลักษณะตัวเล็ก ผิวหนังเหี่ยวย่น บิดายังเกิดความวิตกกังวลมากขึ้น จากการศึกษาของ ไมล์, แฟรงก์, และคาสปี (Miles, Funks, & Kaspwe, 1992) พบว่า บิดาที่มีทารกคลอดก่อนกำหนดจะมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับสภาพของสิ่งแวดล้อมภายในหออภิบาลทารกแรกเกิด ความไม่ชัดเจนในการแสดงพฤติกรรมของทารกและการไม่สามารถปฏิบัติบทบาทในการดูแลทารกได้สาเหตุเหล่านี้ยังทำให้บิดาเกิดความวิตกกังวล ขาดความมั่นใจในการดูแลทารก

การสนับสนุนทางสังคม ทั้งในด้านการให้ความช่วยเหลือ การให้ข้อมูลข่าวสาร และคำแนะนำแก่บิดาที่มีทารกคลอดก่อนกำหนด จึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นต่อบิดาในการสร้างความมั่นใจในการเลี้ยงดูทารก จากการศึกษาของ แมคคิม (McKim, 1993) พบว่า บิดาที่มีทารกคลอดก่อนกำหนดต้องการที่จะได้รับข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสุขภาพของทารกที่คลอดก่อนกำหนด การเจริญเติบโตของทารก พัฒนาการของทารก แบบแผนพฤติกรรมของทารก และปัญหาการเจ็บป่วยของทารก

ส่วนด้านความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมทารก ถ้าบิดามีความเข้าใจพฤติกรรมทารก จะช่วยให้บิดาตอบสนองต่อความต้องการของทารกได้ถูกต้องเหมาะสม ทารกมีความไว้วางใจบิดา ส่งผลให้บิดาปฏิบัติหน้าที่ในการเลี้ยงดูทารก ได้อย่างเหมาะสมต่อไป (อิธิฐาน ชินสุวรรณ, 2538)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้บิดาได้ตระหนักและเห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด เพราะวัยทารกเป็นวัยที่ต้องได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสม เพื่อทารกจะได้มีพัฒนาการและการเจริญเติบโตไปอย่างมีคุณภาพในอนาคต

คำถามการวิจัย

1. บิดาที่มีทารกคลอดก่อนกำหนดมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนดอย่างไร
2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกคลอดก่อนกำหนด ได้แก่ ความวิตกกังวลของบิดา ค่านิยมของบิดาในการเลี้ยงดูทารก การรับรู้สภาพทารกของบิดา ความรู้ความเข้าใจของบิดาเกี่ยวกับพฤติกรรมของทารกที่คลอดก่อนกำหนด การสนับสนุนทางสังคม และความผูกพันระหว่างบิดาทารกที่คลอดก่อนกำหนด สามารถทำนายการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด

สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยความวิตกกังวลของบิดา ค่านิยมของบิดาในการเลี้ยงดูทารก การรับรู้สภาพทารกของบิดา ความรู้ความเข้าใจของบิดาเกี่ยวกับพฤติกรรมของทารกที่คลอดก่อนกำหนด การสนับสนุนทางสังคม และความผูกพันระหว่างบิดาทารกที่คลอดก่อนกำหนด สามารถร่วมทำนายการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการให้บุคลากรทางการแพทย์ได้วางแผนส่งเสริมให้ความรู้โดยมุ่งเน้นให้บิดามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด และบทบาทที่บิดาพึงกระทำต่อบุตร
2. เข้าใจปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนดที่มีอายุ 2 เดือนถึง 6 เดือน
3. เป็นแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนให้บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด โดยศึกษาในบิดาของทารกคลอดก่อนกำหนดที่พาทารกมาตรวจสุขภาพที่แผนกสุขภาพเด็กคืออายุระหว่าง 2 เดือน ถึง 6 เดือน อายุครรภ์แรกคลอดต่ำกว่า 37 สัปดาห์ ไม่คำนึงถึงน้ำหนักตัว ศึกษาในโรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี โรงพยาบาลค่ายประจักษ์ศิลปาคม และโรงพยาบาลชุมชนในจังหวัดอุดรธานี

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1. ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด ประกอบด้วย ความวิตกกังวลของบิดา ค่านิยมของบิดาในการเลี้ยงดูทารก การรับรู้สภาพทารกของบิดา ความรู้ความเข้าใจของบิดาเกี่ยวกับพฤติกรรมของทารกที่คลอดก่อนกำหนด การสนับสนุนทางสังคม และความผูกพันระหว่างบิดาทารกที่คลอดก่อนกำหนด
2. ตัวแปรตาม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด ประกอบด้วย การดูแลด้านร่างกายทารก การส่งเสริมพัฒนาการของทารก การป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับทารก

นิยามศัพท์เฉพาะ

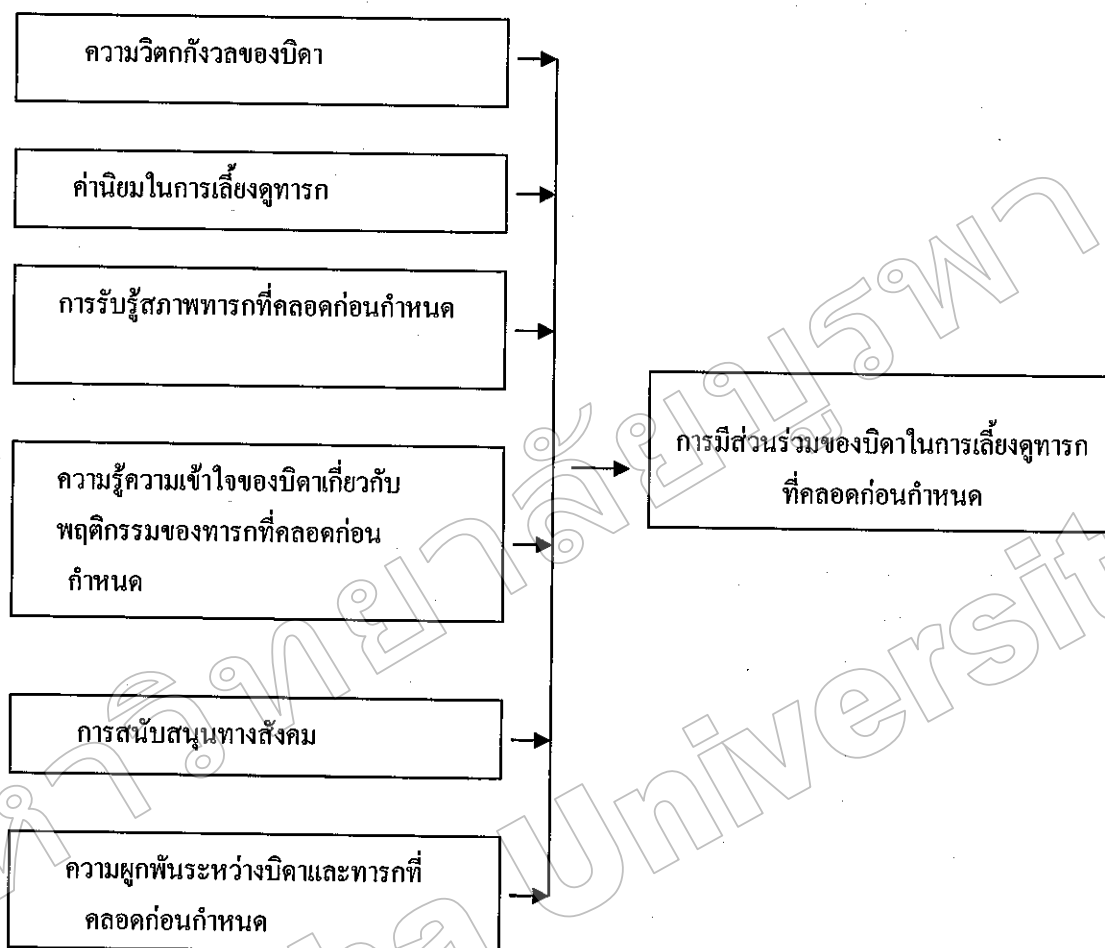
1. การมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด หมายถึง กิจกรรมที่บิดาได้ปฏิบัติในการเลี้ยงดูทารก ประกอบด้วย การดูแลด้านร่างกายทารก การส่งเสริมพัฒนาการของทารก การป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับทารก สามารถวัดได้โดยแบบสอบถามพฤติกรรม การเลี้ยงดูบุตรของบิดา ที่ดัดแปลงข้อคำถามมาจาก บังอร สุภวิทิตพัฒนา (2536)
2. ความรู้ความเข้าใจของบิดาเกี่ยวกับพฤติกรรมของทารกที่คลอดก่อนกำหนด หมายถึง ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสดงออกของทารกคลอดก่อนกำหนดที่บิดารับรู้ ได้แก่ การร้องไห้ การกิน การสื่อสารและการเรียนรู้ การอาเจียนและการแหะนม การนอนหลับและการตื่น การขับถ่าย สามารถวัดได้โดยแบบสอบถามความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของทารก ที่ดัดแปลงข้อคำถามมาจาก วันดี ไชยทรัพย์ (2540)
3. ความวิตกกังวลของบิดา หมายถึง ความรู้สึกที่ทำให้บิดาหวาดหวั่น ไม่สบายใจต่อสถานการณ์ของสิ่งคุกคาม มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกายและจิตใจ สามารถวัดได้โดยใช้แบบวัดความวิตกกังวลขณะเผชิญ ตามแนวคิดของสปีลเบิร์กเกอร์ (Spielberger, n.d. อ้างถึงใน มณีภรณ์ โสมานุสรณ์, 2536)
4. ค่านิยมของบิดาในการเลี้ยงดูทารก หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ของบิดาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูทารก สามารถวัดได้โดยแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา ที่ดัดแปลงข้อคำถามมาจาก สุวลักษณ์ มีชูทรัพย์ (2544)
5. การรับรู้สภาพทารกที่คลอดก่อนกำหนดของบิดา หมายถึง การรับรู้ของบิดาที่มีต่อทารกที่คลอดก่อนกำหนด สามารถวัดได้โดยแบบสอบถามเกี่ยวกับการรับรู้ถึงลักษณะเฉพาะของทารก ที่ดัดแปลงข้อคำถามมาจาก กรรณิการ์ ฤทธิรงค์ (2544)
6. การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บิดาได้รับการช่วยเหลือจากการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มสังคม ได้แก่ การได้รับการตอบสนองด้านอารมณ์ การได้รับการยอมรับ ยกย่องและมีผู้เห็นคุณค่า การมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การได้รับโอกาสในการดูแลทารก การได้รับข้อมูลข่าวสาร และการได้รับการช่วยเหลือด้านการเงิน สามารถวัดโดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคม ที่ดัดแปลงข้อคำถามมาจาก นันทา เลี้ยววิริยะกิจ (2533)
7. ความผูกพันระหว่างบิดาและทารก หมายถึง พฤติกรรมที่บิดาแสดงความรู้สึกต่อทารก อันเป็นการบ่งบอกถึง ความรัก ความสนใจในตัวทารก ได้แก่ การสัมผัสทารก การอุ้มทารก การสบตาทารก การพูดคุยกับทารก สามารถวัดได้โดยใช้แบบวัดสัมพันธภาพระหว่างบิดาและทารก ที่ดัดแปลงข้อคำถามมาจาก เขียวลักษณ์ แลงขุนทด (2539)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษานี้พัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด ดังนี้

การมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกนั้น บิดาควรจะมีส่วนร่วมตั้งแต่เมื่อภรรยาเริ่มตั้งครรภ์ เพื่อเป็นการสร้างความรักความผูกพันและเป็นการเตรียมความพร้อมในการเลี้ยงดูทารกที่กำลังจะเกิดมา แต่ในความเป็นจริงแล้วบิดายังมีส่วนร่วมในบทบาทดังกล่าวนี้น้อยมาก โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีทารกคลอดก่อนกำหนด ซึ่งถือว่าเป็นภาวะวิกฤติที่มีผลต่อภาวะสมดุลในครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความตึงเครียด ซึ่งอาจส่งผลต่อการทำบทบาทหน้าที่และการรับรู้ความสามารถของบิดาลดลง จากสภาพร่างกายของทารก ปัญหาสุขภาพของทารก บิดาขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของทารก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้อาจจะเพิ่มความวิตกกังวลของบิดามากขึ้น และส่งผลให้บิดามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกคลอดก่อนกำหนดน้อย จากการศึกษาของ อารียา เตชะไมตรีจิตต์ (2538) พบว่า คะแนนความผูกพันระหว่างบิดาทารกภายหลังคลอดของกลุ่มควบคุมมากกว่ากลุ่มทดลองและมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทการเลี้ยงดูบุตรของบิดา และจากการศึกษาของ เขียวลักษณ์ แฉขุนทด (2539) พบว่า การส่งเสริมบทบาทการเป็นบิดามีผลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรโดยคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรและคะแนนสัมพันธ์ภาพระหว่างบิดาและทารกหลังการทดลองของกลุ่มทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง สอดคล้องกับการศึกษาของ สุวลักษณ์ มีชูทรัพย์ (2544) พบว่า ทักษะคิดต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของบิดาอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 71.0 และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของบิดาในการเลี้ยงดูบุตร แสดงให้เห็นว่า ถ้าบิดามีทักษะคิดที่ดีต่อการเลี้ยงดูบุตรจะทำให้เกิดการแสดงออกด้านปฏิบัติดีขึ้น และผลการวิจัยยังพบอีกว่าการที่บิดาได้รับคำแนะนำจากบุคลากรทางการแพทย์ พยาบาล จากบุคคลใกล้ชิดและการได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรและทำให้พฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรดีขึ้น

การที่บิดาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกโดยเฉพาะทารกคลอดก่อนกำหนดนั้นขึ้นอยู่กับตัวกำหนดหลายประการได้แก่ ความวิตกกังวลของบิดา ค่านิยมในการเลี้ยงดูทารก การรับรู้สภาพทารก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของทารก การสนับสนุนทางสังคมและความรักความผูกพันระหว่างบิดาทารก จากปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมา อาจสรุปได้ว่า น่าจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารกที่คลอดก่อนกำหนด ซึ่งสามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิด ได้ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย